

lyait és rendjeit könyv nélkül tudja, épp oly kevésbé fogjuk kívánni, hogy minden egyes hegycsoport kiterjedését, határait s egyéb részleteit ismerje; az iskolában azért a hegységet csak főbb vonásaiban kell *jellemeznünk*, ki kell emelnünk tipikus sajátosságait, de mellőznünk mindazt, a mi lényegtelen s csak az emlékezet megterhelésére volna való. A tanulónak legyen tiszta fogalma és világos képe a nyugati és keleti Kárpátok párhuzamos láncz-szerkezetéről, a tornai és sziliczei mészhegység fensík jellegéről, a Magas-Tátra tömeges hegység voltáról, — az Erdélyi felföldről — a Bakony bazaltkúpjairól, a Karszt töbőrjellegéről, — a Mátra szelid lejtőiről vagy a szulyói csoport szagगतottságáról, s ha ezt vonzó s szemléltető modorban vele meg tudjuk értetni, tartós s maradandó becsü ismereteket közlünk vele, míg minden egyéb adatot, a mely csak az emlékezetet terheli meg, elfelejt, mihelyt az iskola porát magáról lerázza.

C s o b á n k a.

(5 képpel.)

Olvasóink előtt bizonyára ismeretes lesz még a *Turisták Lapja* 1. évi első számában *Takách Mihály* úr tollából közölt azon cikk, a mely igen érdekesen ismertette a Pomáz-Dorogh-Esztergomi vasút tervezetét.

Ezen jelzett ismertetés egyik helyén a következők olvashatók:

„A fővárosi kiránduló $\frac{3}{4}$ óra alatt már Csobánkánál *egy kis Svájczba jutna*, innen kezdve pedig mindig fokozottabb a tájék elbájoló szépsége. Ez ozondús légkörű, szél- és pormentes, erdős, sziklás, hegyi forrásokkal, zuhogó patakokkal, régi romokkal és barlangokkal bővelkedő hegylánczolat közé nagy mértékben tódulna a fővárosi közönség, és méltán, mert a főváros közvetlen közelében sehol sem található fel ily ritka szépségű, egészséges s mostanig csak a turisták által ismert vidék.“

Ki ne kívánna ily helyet megismerni, ily vidéken tartózkodni s a természet ezen pazarul összehalmozott előnyeit élvezni? Soraim célja, ezen adományokban bővelkedő helyek egyik legszebbikét, s hozzánk, fővárosiakhoz legközelebb esőt, *Csobánkát* ismertetni.

Csobánka, a fővárostól észak-nyugati irányban, szép és magas hegyek tövében fekszik. A csinos község félkör alakban terül el s már első pillantásra megnyeri a turisták tetszését. A kirándulók legtöbbnyire *Pomáz* felől keresik fel, mely legközelebbi vasúti állomása. Akár a kintinó karban tartott megyei úton, akár a gyalogúton keressük fel Csobánkát,

melyet a pomázi állomásról $\frac{5}{4}$ óra alatt érhetni el — meglepő szép kép tárul szemeink elé, a mint az ú. n. *Laszlovszky-liget*nél a falu felé kanyarodunk. Mert egyszerre szemünkbe ötlük a csinos falu, melyet kelet felől hatalmas sziklakoronázta erdős hegyek koszorúja övez körül. A ki Pomáztól jő *Csobánkára*, bal kéz felől, vagyis keleti irányban, az *Oszoly* (329 m.) hegy érdekes szikláit s erdejét pillantja meg, melynek alsó része a kertekig nyúlik alá. A ki szeret a tájék szépségeiben gyönyörködni, az okvetlenül menjen fel az *Oszoly* kopár szikláira, mert onnan elragadó kilátást fog élvezni; s a ki az erdők hűvösségét kedveli, az megeléti azt is a hegy oldalán, a sűrű fák alatt, a szép virágos gyepon pihentetve meg elfáradt tagjait.

Az *Oszoly* hegynek *Csobánka* felé eső lejtőjén szemünkbe ötlük egy sziklaalakzat (l. képünket a 99. lapon), mely az ember felfelé nyújtott kezéhez hasonlít feltűnően. A nép is saját nyelvén „*Pratzen*“-nak nevezi. Ezt nyáron az e tájon dolgozó szőlő- vagy földmunkás óra helyett használja, mert a szikla árnyékáról tudja — gyakran feltűnő pontossággal — az időt meghatározni. Sokan ezért „*die Uhr*“, vagyis órának is hívják. Az *Oszoly*hegynek mintegy folytatását képezi, kis hegynyereggel megszakítva, a csobánkai *Steinberg*, vagy mint az ott levő bányáról nevezik: *Kőbánya* (357 m). Az itt fejtett homokköveket különösen Budapestre szállítják s építkezéseknél lépcsőzetekre, állványokra, kapuoszlopokra használják. A kőbánya *Schwarzman* és *Ehleiter* urak tulajdona, kik igen szívesen mutatják meg a munkálatokat. Az 1890. évi fejtése e kőbányának: 3000 folyó méter lépcső és 1000 kőméter falkőből állott. E hegymagaslat megtekintése igen érdekes s megmászása nagy fáradságba sem kerül. Tovább haladva dél felé, keleti irányban az 537 méter magas *Nagy-Kevély* hegyet látjuk, melynek csúcsa egy óra alatt könnyen elérhető s pompás kilátást nyújt a kirándulónak. Gerincezének nyugati folytatásaképen a 486 m. magas *Kis-Kevély* emelkedik, mely érdekes barlangot rejt magában. A hegynek északkeleti felső részében ugyanis szép nagy sziklakapu nyílik, ezen át tágas barlangba jutunk, mely felfelé keskenyebb nyílásba folytatódik; bizonyára nem volna érdektelen kutatni, hogy meddig terjed ezen felső türeg. A barlangot *Máczka barlang*nak nevezik s arról nevezetes, hogy ősidőkben a *barlangi medvének* (*Ursus spelaeus*) tartózkodási helyül szolgált, benne ez őszállat csontjait nagy számban találták. A barlang nyílása feletti sziklákról gyönyörű kilátás nyílik *Csobánkára* és környékére. A barlanghoz vezető, legkevésbé sem fáradságos út folytonosan erdőn vezet keresztül.

A *Kis-Kevély*től nyugat felé emelkedő dombokon végig haladva,

a *Vörösvár* felé vezető kocsitutat szeljük át, majd elhagyva a gróf Teleki-féle majort, a *Cziribári* erdőbe (407 m.) jutunk. Ezen erdőnek is van egy ritka alkotású s megtekintésre nagyon méltó nevezetessége: ez a „*Mácza szállás*“ (Maczka jama) barlang.

Az erdő magaslatáról leereszkedve, annak tulsó, délnyugati oldalán árokba értünk, melyben vizet csakis esőzések után lehet találni; ez 4—5 m. széles horzsolt kőlapok között, déli irányban húzódik. Egyszerre megszakadva egy mélyedés előtt állunk, melybe leszállva, egy barlang nyílásához értünk.

Csobánka, háttérben a Csikóvár és az Oszoly (hóolvadás idején).
(Dr. Téry Ödön felvétele.)

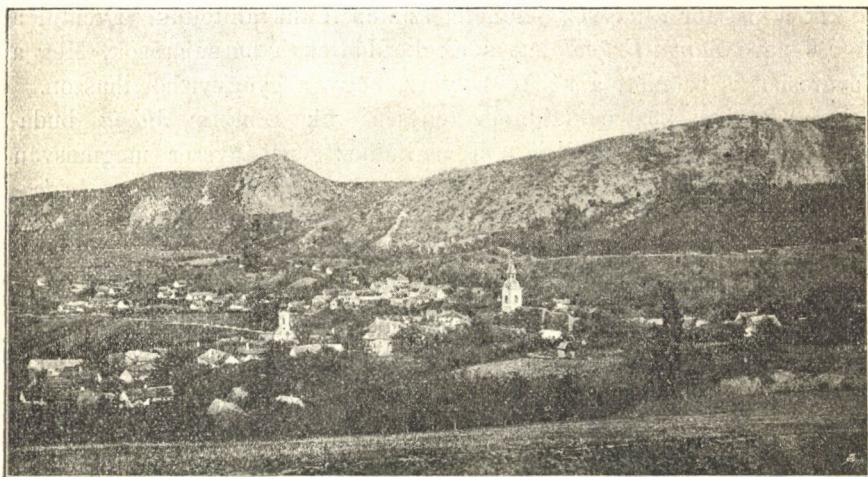
Bátran kockáztathatjuk a leszállást, de világító szerek nélkül messzire nem juthatunk.

Belsejének alkotása hasonlít a cseppkőbarlanghoz s a víz szivárgását egészen jól lehet hallani. Mondják, hogy rengeteg vizet bir e barlang elemészteni, s ez szerencse a környékbeli birtokosokra, mert bármily felhőszakadás is legyen, nem önti el a víz birtokaikat, hanem e ravaszlyukba vész.

(A Maczka jama barlangot Dr. Koch Antal kutatta ki s róla „A csobánkai és solymári barlangok“ című dolgozatában (Földtani Közlöny, I. évf. 1872. 97—105. lap) a következő leírást közölte, melyet a fentebbiek kiegészítéseül ide igtatunk:

„A barlang nyílása az oligocæn-homokkövön át van fúrva és 6 méter széles. A homokkő táblás rétegei 6 méternyi vastagok és 30° szög alatt ÉKK-re dűlnek, alatta azután a Dachsteinmész rendetlenül összehányt rétegei jönnek, melyekből idomtalan nagy tömzsökök hevernek szerteszét, melyeket a víz ereje kiszakított

és odább gurított. A barlang ÉÉNy-i irányban lejtősen megy lefelé, hol magasodik, hol alacsonyodik, azonban seholsem alacsonyabb 4 méternél és nem magasabb 16 méternél. Vagy 10 métert haladva, meredekebb lesz a lejtő és a nagy nedves sziklák igen megnehezítik az előre jutást. Mélyebben a szikla falai már folyton csöpögnek és rendszeren vastag cseppkőkéreggel vannak bevonva; nagyobb cseppkövek azonban még ritkák. Mintegy 40 méternyi mélységben a barlang iránya folyvást meredek lejtősen délnek tart, de csak 6 méterig lehet még jönni, mert egy függőlegesen leeső 10 méternyi tátongó mélység elállja az utat. Itt egyszerűs mind legterjedelmesebb az üreg, mert átmérője 20 méter, magassága 12 méter. A csobánkai kőbánya volt bérlője évek előtt köteleken munkások segítségével még vagy 120 méternyire leereszkedett, a nélkül hogy végét érte volna. E barlangot

Csobánka, háttérben az Oszoly és a Kőbánya. (Dr. Téry Ödön felvétele.)

is a víz mosta ki. A tömérdek víz, melyet a barlang elnyel, valószínűleg a Dachsteinmész mélyebb rétegeinek mélyebb hasadécai közt elszivárog, míg valahol a völgy alján egy hasadékon át utat nem találván, azon mint forrás ismét kibugygyan. Vagy lehetséges az is, hogy még mélyebben szivárog, annyira, hogy alkalmi hasadékon kinyomatva, mint meleg forrás bugyog ki.)*

A Cziribári erdőség további folytatásában, nyugat-északi irányban egy kis kápolna áll, a mellette lévő *Szent kúttal*. Ezen kápolna keletkezésének történetéről a következőket sikerült kipuhatolnom:*)

A negyvenes években — öreg csobánkai lakosok szerint — Csobánkán és a körülfekvő községekben, a forró láz tört ki, s ekkor sokan, a kik e forráshoz közel levő szántóföldeken dolgoztak, az említett forrás

*) Lásd Dr. Herrmann Antal: A csobánkai Szent kút mondája. (Turisták Lapja, I. évf., 158. old., képpel.) Az ott közölt monda némileg eltér az ezen cikünkben említett mondától. Szerk.

vizéből enyhítették égető szomjukat s azt tapasztalták, hogy azon betegek, a kik a szent kút vizéből ittak, fölépültek. E hír természetesen elterjedt az egész környéken, s a nép tömegesen tódult a gyógyvizből meríteni. Innen nyerte a forrás első nevét: *Fieber-Bründl*. A nép egy ideig gyógyforrásnak tartotta, míg véletlenül egy újabb ok még egy más jelentőséget is adott e forrásnak. Ugyanis egy pásztor dél tájban, e forrás közelébe terelte nyáját. Egyszerre nagy fényt látott, a forrásból kisugárzani, oda sietve nagy bámulatára a boldogságos szűz képét látta fényleni a forrás fenekén. E hírre messze földről nagy tömegekben zarándokolt a nép a szent helyhez, s mind többen akadtak olyanok, a kik a pásztor által vélt jelenetet szintén látni állították. Ezentúl a forrás neve *Maria-Bründl* lett s megkezdődtek a búcsújárások. Még a fővárosból is özönlött a nép e helyhez, hogy a gyógyvizből ihasson.

A többek közt a majdnem teljesen vak *Lendner Mária* budapesti lakos is elzarándokolt a szent kúthoz s néhányszor megmosván szemeit, szeme világát visszanyerte. E nagy csodára hálából a *boldogságos szűz* tiszteletére kápolnát emeltetett s az 1844. július 2-án *Gyurcsék* akkori csobánkai plébános által fel is szenteltetett.

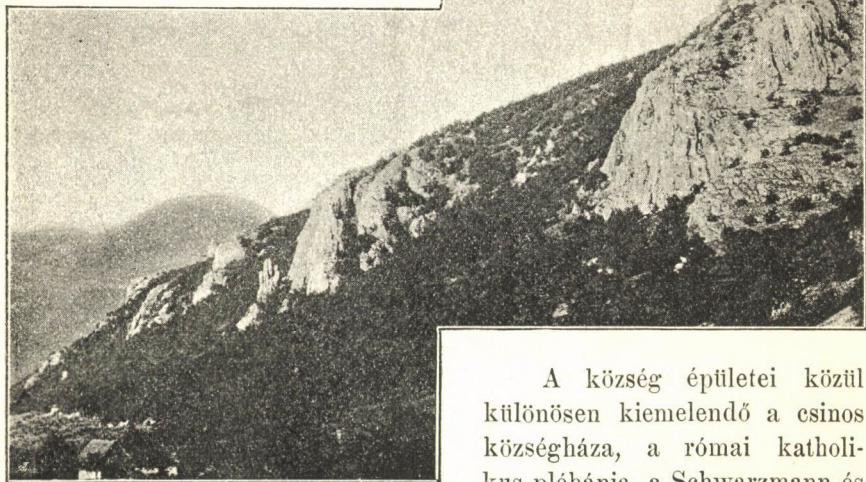
A kápolna közelében találjuk a *Dera-patakot*, mely a falu irányában csörgedezik. A falu mentén, annak északi oldalán siet tova, az Oszolynak tartva, majd annak lábánál, a *Laszlovszky-liget* közelében keleti irányt követve, Pomáz felé folyik. Ezenkívül még egy kis patakja van Csobánkának, mely a Kis-Kevély alján fakad s a község egy részét szelve a Dera-patakba ömlik. A Dera-patak tulsó partjának mentén kisebb-nagyobb dombok emelkednek. Ezek azelőtt szőlőkkel voltak beültetve, de most már csak szántóföldek, mivel a *phylloxera* már itt is nagy pusztítást vitt végbe.

Már ezen körútból is áttekintést nyerhetünk Csobánka fekvésének kellemességéről és szépségéről és valóban alig képzelhető ember, kit már az első pillanatra el ne bűvölne az a regényes szép kép, melyet Csobánka a Teleki-féle majortól tekintve nyújt.

Csobánka igen kellemes, szép kirándulások kiinduló pontjául szolgálhat. Már maga az Oszoly, a Kőbánya, a két Kevély, a barlangok és a Szent kút élvezetes kirándulások célpontjául szolgálhatnak, de azonkívül szép séták kínálkoznak pormentes, árnyas utakon, az erdőségeken keresztül a szomszéd községekbe. Így *Borosjenőre* $1\frac{1}{4}$, *Ürömbe* $1\frac{1}{2}$, *Pilis-Szántóra* $1\frac{1}{2}$, *Pilis-Szt-Keresztre* 2 órai gyaloglás után juthatunk. *Vörösvár* $1\frac{1}{2}$, *Solymár* pedig 2 órányira van, csakhogy ezen helyeket nem erdőségen át, hanem kocsíúton haladva érzük el. Csobánkáról *Pomázra* is kellemes a gyalogút s egy óra alatt tehető meg.

Csobánka közvetlen közelében van a már ismert *Laszlovszky-liget* is. E vendéglő, az Oszoly-hegy aljában, kellemes üdülőhely, s egyszersmind a pomázi és csobánkai nyaralók rendes találkozó helye, hol gyakran jó cigányzene mellett tölthetik idejüket.

Maga *Csobánka* község nem nagy, de elég csinosnak, rendesnek s tisztának mondható. Csendes hely, melyen csak nagyobb ünnepek vagy búcsú napján van sürgés-forgás. A nép békés s bár különböző nemzetiségűek, még is jó barátságban élnek. Egyenletlenségek vagy czivódások csak ritkaság számba mennek. Van két temploma. A róm. katolikus a domb magaslatán 196 m. magasságban és a szerb, valamivel alább, de szintén még fent a dombon áll. Mindegyik templom mellett az illető felekezet iskolája található.

Az Oszoly. (Weinzierl Jenő felvétele.)

A község épületei közül különösen kiemelendő a csinos községgháza, a római katolikus plébánia, a Schwarzmann és Kuppka-féle épületek, a Kőbánya alján azonkívül több más

csinos magán lakóház. A község közepe táján fekszik a Krachler-féle vendéglő, melynek terraszáról tágas, szép kilátást élvezhetünk.

Csobánkának a legutóbbi 1891-ki népszámlálás adatai szerint 300 lakóháza van és abban 1664 ember lakik. A falu lakossága nemzetiség és vallás szerint a következőképen oszlik meg: 1200 német, 400 szerb s 64 tót; 1264 római katolikus, 400 görög-keleti. A mint látjuk, magyar nincs felvéve, ámbár van legalább is 200, ki a magyar nyelvet érti s beszéli, csak hogy sajnós, még nem anyanyelve. Eléggé szomorú különben, hogy a főváros ily közelségében még ennyire hátra van a

magyarosodás, de reméljük, hogy idővel e téren is javulás fog beállani. Foglalkozásra nézve a lakosság zöme földművelő s részben szőlőművelő, van különböző iparágakat űző mesterember is s a lakosok egy része kőfaragásból él. A művelődés iránt ugyan kevés a lakosság érzéke, sőt ha talán a törvény nem rendelné el az iskoláztatást, akadna igen sok, ki gyermekét sohasem küldené az iskolába. Így is iparkodnak — mihelyt csak lehet — azokat onnan elvonni s a házi teendőkre alkalmazni. Máskülönben szorgalmas, munkáját türelemmel végző, de sorsában nehezen megnyugvó nép. A németek — kivált ha van miből élniök — kissé rátartók.

Télen leginkább tölgy- és bükkfából álló erdeikből vágnak s

Barlang a Kis-Kevély oldalában. (Weinzierl Jenő felvétele.)

szállítanak tüzelőfát; van azonban kőris- és jávorfájuk is. Jobb időkben az átlagos vágatás 6000—7000 köbméter volt, jelenleg azonban 2500—2600 köbméterre tehető.

A mi a *nyaralóknak* való lakásokat illeti, itt különböző igényeknek megfelelő lakás kapható. Bútorozott két szoba, mint értesültem,

20—25 frtba kerül. Jelenleg a közlekedés a szt.-endrei helyi érdekű vasúton történik Pomázig, a honnan 50 kr. viteldij mellett Krachler nagyvendéglős kocsiján 30—35 percz alatt meg lehet tenni az utat. Ha a tervezett vasút megnyílnék, kényelmesebb közlekedést kívánni sem lehetne s Csobánkát bizonyára tömegesen keresné fel a nyaraló közönség. Sőt hiszem, hogy a nyári lakok, melyeknek építtetése itt aránylag nem kerül sokba, rövid idő alatt igen megszorodnának.

A csobánkai *népszokások* közül a zajos kukoricza törés, a karácsonyi ünnepek, búcsú napja (úgy a katolikus, mint a szerb) húsvéti locsolás stb. említendő meg. Mint elég érdekeset közleményem befejezéseül a következőt bővebben ismertetem.

A *karácsonyi mysterium*, a katolikus elem németsege közt van különösen szokásban. Beesteledvén karácsony napján, készülődik a szegény nép apraja — gyakran nagyja is — s elmegy a jobb módú házak kivilágított ablakai elé. Ott illedelemmel bekiált s kérdi: „szabad-e Istent dicsérnünk?” Erre a gazda megadja az engedélyt s megkezdődik az ének Krisztus születéséről. Ennek elvégezte után a gazda kiküld a vacsorából, vagy pénzt, hogy ők is megünnepelhessék a karácsonyt. Alig mentek el ezek, rövid idő múlva, csengettyű szólal meg a ház ajtaja előtt. Az anya ajtót nyit s bebocsátja a kis vendégeket a konyhába. Három fehérbe öltözött leányka lép be, arcukra fésült hajjal, hogy fel ne ismerhessék őket. Mögöttük botra támaszkodva egy fekete köpenybe bújtatott fiú sántikál. Velük van egy felnőtt (rendesen aszszony, de néha férfi is), ennek egyik karján nagy kosár almával, dióval, másik karján egy csomó füzfa-vessző. Most a leányok közül az egyik „angyal” belép a szobába s a magával vitt égő gyertyát, az asztalra teszi, s a szobában

Részlet Csobánkából. (Weinzierl Jenő felvétele.)

fel-alájárva énekel. Ezután bebocsátja társát, a másik angyalt, ez szintén hoz egy gyertyát s az első mellé állítja. Később a harmadik angyalt is bebocsátják, ennek fején virágokból készített korona van, ez „Mária”. Kezében kis böleső és ebben kis pólyás baba van. A bölesőt a két gyertya közé teszi, s később a sántikáló fiú „József” is belép énekelve. József ringatja a bölesőt, a többiek fel-alájárnak, énekelnek. Elvégeztén az éneket, a jó gyermekeknek ajándékot adnak, a rosszak részére pedig egy-egy vesszőt. A szülők ezután pénzt nyújtanak nekik s ők befejező énekük végeztével búcsúznak s tovább mennek.

Moussong Géza.